

ODRŽIVOST U BIZNIS OBRAZOVANJU: OBLIKOVANJE OBRAZOVNIH STRATEGIJA BUDUĆNOSTI

Tanja Todorović¹, Bojan Lalić², Branislav Bogojević³, Milena Savković⁴

^{1,2,3,4,5}Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹ttodorovic@uns.ac.rs, ²blalic@uns.ac.rs, ³bogojevic@uns.ac.rs, ⁴milena.savkovic@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: U kontekstu izazova poput klimatskih promena, ograničenih resursa i imperativa rešavanja društvenih nejednakosti, preduzeća prelaze na primenu poslovnih strategija zasnovanih na principima održivosti. Ovaj rad istražuje ključne aspekte implementacije održivosti u biznis obrazovanju, prepoznajući važnu ulogu obrazovanja u oblikovanju budućih lidera. Fokus je usmeren na identifikaciju relevantnih prilika i izazova koje donosi integracija održivosti u kurikulum poslovnih škola. Kroz analizu aktuelnih trendova, istraživanje pruža uvid u kako obrazovanje može odgovoriti na zahteve savremenog poslovnog okruženja, istovremeno podstičući razvoj lidera sposobnih suočiti se s kompleksnošću izazova održivosti. Rad predstavlja doprinos razumevanju ključnih faktora koji oblikuju održivo poslovanje kroz obrazovanje budućih lidera.

Ključne reči: održivost, biznis obrazovanje, obrazovne strategije

SUSTAINABILITY IN BUSINESS EDUCATION: SHAPING FUTURE EDUCATION STRATEGIES

Abstract: In the context of challenges such as climate change, limited resources, and the imperative to address social inequalities, companies are transitioning to the implementation of business strategies based on sustainability principles. This paper explores key aspects of implementing sustainability in business education, recognizing the significant role of education in shaping future leaders. The focus is on identifying relevant opportunities and challenges brought about by the integration of sustainability into the curriculum of business schools. Through an analysis of current trends, the research provides insight into how education can respond to the demands of the contemporary business environment, simultaneously fostering the development of leaders capable of confronting the complexity of sustainability challenges. The paper contributes to understanding the key factors shaping sustainable business through the education of future leaders.

Key Words: sustainability, business education, education strategies

1. UVOD

Pojam održivog razvoja ojediniuje teme vezane za zaštitu životne sredine, socijalnu jednakost, ne zapostavljajući značaj pitanja ekonomskih performansi. U poslednjoj deceniji došlo je do značajnih promena u domenu ekološke i ekonomske održivosti. U tri za profitom, preduzeća sve više nastoje uzeti u obzir interese svih stakeholdera na održiv način. Dosadašnja istraživanja ukazuju na mnoge prednosti održivog poslovanja za preduzeća, čime održivost značajno utiče na programe u biznis školama. Biznis obrazovanje se suočava s dvostrukim izazovom - s jedne strane, imperativom profitabilnosti, a s druge, diskursom o održivom razvoju.

2. ODRŽIVOST U BIZNIS OBRAZOVNOM OKRUŽENJU

Održivi razvoj obuhvata ekološki, ekonomski i socijalni aspekt, a ekonomska dimenzija fokusira se na dugoročnu profitabilnost uz očuvanje kvaliteta života budućih generacija. Održivi razvoj, na svim nivoima i u svim društvenim kontekstima, bi trebalo da transformiše društvo kroz reorijentaciju obrazovanja i da omogući kreiranje novih znanja, veština i ponašanja (UNESCO, 2018). Biznis škole, ključni element savremenog obrazovnog okruženja, igraju ključnu ulogu u formiranju budućih lidera (Benn et al.). Integracija održivosti u programe zahteva interdisciplinarni pristup, izučavanje primera dobre prakse, saradnju sa poslodavcima posvećenim održivosti te promociju inovacija i razvoj održivih proizvoda i usluga.

U kontekstu održivog poslovanja i obrazovanja, posebno važnu ulogu igra Inicijativa za odgovorno menadžment obrazovanje UN-a (UNPRME). UNPRME predstavlja globalnu mrežu obrazovnih institucija, među kojima se nalaze i mnoge biznis škole, posvećenih promociji održivosti kroz integrisanje principa odgovornosti, etičkog poslovanja i društvene odgovornosti u njihove programe. Osnovani 2007. godine od strane UN-a, UNPRME se zalaže za transformaciju biznis obrazovanja kako bi se unapredili principi održivosti. Organizacija pruža okvir i smernice koje pomažu obrazovnim institucijama da uspešno integrišu održivost u svoje kurikulume, istraživanje i operativne prakse.

Kroz svojih šest osnovnih principa, UNPRME poziva obrazovne institucije da podrže globalni napor ka

održivosti. Ovi principi obuhvataju ključne oblasti poput ljudskih prava, radnih standarda, zaštite životne sredine i borbe protiv korupcije. Potpisnici UNPRME obavezni su raditi na unapređenju ovih principa u svojim aktivnostima, doprinoseći tako širem cilju održivog razvoja. Značajno je napomenuti da je integracija principa UNPRME u biznis škole od suštinskog značaja za formiranje lidera koji nisu samo stručnjaci u svojim oblastima, već i etički odgovorni i svesni šireg uticaja svojih odluka na društvo i okolinu. Kroz saradnju sa UNPRME, biznis škole postaju deo globalne inicijative koja promoviše transformaciju poslovnog obrazovanja u pravcu održivosti. Poslovni sistemi prepoznaju odgovornost za implikacije poslovnih aktivnosti na društveni sistem, a Inicijativa za odgovorno menadžment obrazovanje (RME) odražava težnju za integracijom ciljeva održivog razvoja u biznis obrazovanje.

Biznis škole, suočene s kritikama zbog nedovoljnog uključivanja održivosti, sve više prepoznaju rastuću važnost pitanja održivosti u poslovnim odlukama. Dok se tradicionalni poslovni modeli suočavaju s izazovima, potrebno je transformisati obrazovanje kako bi se studentima omogućilo suočavanje s kompleksnošću poslovnih odluka u svetlu održivosti. Uzimajući u obzir važnost uloge menadžment obrazovanja u postizanju ciljeva održivosti, rastuća očekivanja u vezi sa ulogama i odgovornostima biznisa u društvu, kao i brz rast društvenih pokreta, posebno u oblasti klimatskih promena, poslovne škole širom sveta temeljno razmatraju svoje uloge i reaguju usvajanjem koncepta odgovornog menadžment obrazovanja (RME). Kroz različite inicijative RME, poslovne škole su integrisale koncept održivosti u svoje programe, uvažavajući kompleksnost uticaja poslovnih aktivnosti na društvo u celini, kao i potrebu da kompanije posluju unutar granica održivosti i na način koji zadovoljava šire društvene potrebe (Raworth, 2017; Moratis&Melissen, 2022).

U ovom svetlu, može se zaključiti da je uloga biznis škola u osposobljavanju budućih lidera da planiraju i efikasno reaguju na tzv. velike izazove (*grand challenges*) koji se odnose na društvena i ekološka pitanja od najvećeg značaja (Howard-Grenville, 2021). Edukatori iz biznis sfere bi trebalo da osiguraju da nastavni process omogućava sticanje veština pomoću kojih će polaznici moći uspešno da se suoče sa rastućom kompleksnošću u procesu donošenja poslovnih odluka, kao i da u nestabilnom okruženju uspešno donesu odluke koje su usmerene u pravcu održivosti.

U cilju unapređenja razumevanja uticaja lidera u korporativnom svetu na sve stejkholdere, posebno u vezi sa održivošću, neophodna su dodatna istraživanja koja će analizirati različite nivoe i pristupe implementaciji obrazovanja o održivosti. U istraživanju sprovedenom na obrazovnom prostoru SAD, autori su identifikovali pet faza u sprovođenju biznis obrazovanja sa naglaskom na održivosti (Hart et al., 2017). Razvijen je sistem klasifikacije programa različitih institucija u oblasti biznis obrazovanja, s ciljem sistematske procene dugoročnog posvećenja integraciji održivosti. Proučavajući izvore informacija direktno iz proučavanih institucija, kao i informacije koje pružaju eksterne organizacije koje prepoznaju institucije sa liderskim osobinama u promovisanju održivosti, postavljeni su kriterijumi za rangiranje institucija.

Kriterijumi uključuju postojanje predmeta posvećenih održivosti u kurikulumu, integrativni pristup konceptu održivosti, promociju održivosti kroz komunikacione kanale, prepoznavanje od strane eksternih organizacija za održivost, akademske programe posvećene održivosti, kao i centre/institute za održivost.

Prema ispunjenim kriterijumima, institucije se grupišu u pet faza transformacije ka održivosti:

Faza 1 - Biznis škole usmerene na tradicionalne poslovne modele fokusirane isključivo na maksimizaciju profita.

Faza 2 - Biznis škole koje i dalje neguju pretežno tradicionalni pristup, ali imaju naznake uključivanja tema iz održivosti u vidu predmeta koji se bave ovom tematikom.

Faza 3 - Biznis škole koje su započele integraciju koncepta održivosti u smislu postojanja nastavnih programa koji fokusiraju održivost ili osnivanja centra/instituta za održivost.

Faza 4 - Biznis škole sa sveobuhvatnim pristupom integracije održivosti, tj. imaju akademske programe, kao i centre sa fokusom na održivost ili su priznate od strane eksternih organizacija kao institucije koje su usmerene na intenzivnu integraciju ovog koncepta u svoje akademske programe.

Faza 5 - Biznis škole sa potpunom integracijom kroz sve dimenzije, uz konstantnost i liderstvo priznato od strane eksternih organizacija.

Analizom su obuhvaćene 100 najbolje pozicionirane biznis škole u SAD, a rezultati ukazuju da je većina biznis škola i dalje u početnim fazama, tj. da su započele integrisanje koncepta održivosti kroz različite dimenzije nastavnih procesa.

Tabela 1. Prikaz najbolje rangiranih biznis škola prema kriterijumima iz oblasti održivosti u obrazovanju

	Univerzitet 1	Univerzitet 2	Univerzitet 3
Faza 4	Vorton	Karnegi Melon	Nortwestern
Faza 5	Stenford	Teksas	Severna Karolina

Pored univerziteta prikazanih u gornjoj tabeli, univerziteti koji prednjače u integraciji koncepta održivosti su takođe Univerzitet u Koloradu, Tehnološki institute Džordžije, Univerzitet u Oregonu, Univerzite Južne Kalifornije kao i Univerzitet u Bostonu.

Budući da prostor biznis obrazovanja predstavlja veoma kompetitivno tržište, zahtev za integracijom održivosti nije lako sprovesti u delo, usled brojnih finansijskih i organizacionih ograničenja. Umesto toga, brojne institucije se

odlučuju da ponude specijalizacije koje ne uključuju održivost, iako postoji afirmativan stav po ovom pitanju.

U uslovima neizvesnosti koji karakterišu današnje poslovno okruženje, potreban je izvestan otklon od dosadašnjih praksi rukovođenja i oblikovanje novih puteva liderstva koji se oslanjaju na potpuno različite principe u upravljanju poslovnih organizacija i donošenju poslovnih odluka. Može se zaključiti da je za svrsishodno uključivanje koncepta održivog razvoja u biznis škole, potrebno validirati kompleksnost odnosa između ekoloških, socijalnih i ekonomskih aspekata, koji uključuju postojanje potencijalnih konflikata i međuzavisnosti. Uzimajući to u obzir, svakako je jedan od puteva da se, umesto posmatranja održivosti kao biznis modela koji omogućava prodor na nova tržišta, oblikovanje novih narativa koji se suprotstavljaju dosadašnjem diskursu i uzimaju u obzir dalekosežni značaj održivosti. Prema nedavnom istraživanju, smatra se da je opšti stav da bi biznis škole trebalo da unaprede svoje nastavne i istraživačke napore ka obrazovanju budućih generacija studenata koji uključuju održivost, etiku i društvenu odgovornost. (Jack, 2019).

Sa druge strane, kritičari primene inicijative širom zajednice edukatora u oblasti biznis obrazovanja naglašavaju da, iako posotoji nastojanje da se primene principe PRME, rezultati ukazuju na nedoslednost u adresiranju svih principa održivog razvoja, kao i nedovoljno sagledavanje kompleksnosti primene celovitog koncepta održivog razvoja. Umesto pristupa RME koji ističe važnost biznis obrazovanja kao katalizatora promena koje bi trebalo da sveobuhvatno transformišu poslovnu paradigmu i društvo u celini, oni i dalje predstavljaju samo okvir koji održivost posmatra isključivo kroz prizmu profitabilnosti, novih mogućnosti na tržištu i ekonomskog prosperiteta. U tom kontekstu se spominje i pojam „*bluewashing*“, koji podrazumeva želju organizacije da pribavi legitimitet povezujući se sa ciljevima UN, nasuprot istinskoj posvećenosti reformativnim promenama.

Kritičari trenutno preovlađujućih pristupa biznis škola u ovom domenu takođe navode da je njihov odnos instrumentalistički, tj. da onemogućava suštinske promene tradicionalne poslovne paradigme i rezultujuće dejstvo na društvo u celini (Hogdal et al., 2019). Stoga, RME bi trebalo da inkorporira pristupe koji imaju dalekosežnije implikacije i generišu nove staze za društvene promene i modaliteta organizovanja.

Biznis obrazovanje predstavlja veoma značajan alat za oblikovanje sledeće generacije korporativnih lidera (Welsh&Dehler, 2007). Kroz nastavne procese u ovoj vrsti obrazovnog prostora, polaznici su izloženi sadržajima koji će uveliko uticati na njihove buduće poslovne odluke. Skorašnja istraživanja upućuju da su kompanije čiji su izvršni direktori pohađali MBA studije sa fokusom na održivost, imale bolje performanse u pogledu korporativne društvene odgovornosti (Igwe et al., 2021).

Međutim, biznis škole i dalje zaostaju za drugim sektorima u prepoznavanju rastuće važnosti pitanja održivosti u poslovnim odlučivanju. Biznis škole su na meti kritičara usled selektivnog uključivanja različitih tema iz oblasti održivog razvoja koje nisu integrisane u celokupan kurikulum, odnosno programi nisu konherentno konstituisani oko održivog razvoja (Mohamed, 2014). Neke od barijera za sistematičan pristup integraciji održivosti su potencijalan nedostatak interdisciplinarnog znanja o pitanjima održivosti, konflikt interesa, kao i profitna orijentacija samog univerziteta. Dodatni razlozi, pored finansijskih i organizacionih ograničenja, uključuju i dinamička priroda odnosa međuzavisnosti različitih aspekata koncepta održivosti, kao i dinamička priroda odnosa međuzavisnosti različitih aspekata koncepta održivosti.

3. ZAKLJUČAK

U radu je razmatrana uloga biznis obrazovanja u oblikovanju lidera spremnih za suočavanje s izazovima održivosti u savremenom poslovnim okruženju. S obzirom na kompleksnost društvenih, ekoloških i ekonomskih pitanja, poslovne škole širom sveta suočavaju se s izazovom integracije održivosti u svoje programe, pri čemu se ukazuje na raznolikost pristupa. Iako mnoge institucije još prolaze kroz početne korake, pojedine biznis škole postavljaju standarde potpune integracije i održivog liderstva. Postojanje institucionalizovanog okvira za usklađivanje s globalnim naporima ka održivosti omogućava podršku sprovođenju dobrih praksi, ali postoje izazovi u doslednoj primeni principa. Takođe, ističe se potreba za kontinuiranim istraživanjem, prilagođavanjem praksi i usmeravanjem ka sveobuhvatnom obrazovanju koje odražava kompleksnost poslovnog okruženja i društvenih očekivanja. Ključni faktori za transformaciju biznis obrazovanja prepoznaju se u unapređenju obrazovnih praksi, interdisciplinarnim pristupima i konstantnom liderstvu, što je od suštinskog značaja za oblikovanje budućih lidera koji će uspešno odgovoriti na zahteve savremenih poslovnih modela koje odlikuje strateški pristup održivom poslovanju i razvoju.

4. ZAHVALNOST

Ovaj rad je deo projekta „Internacionalizacija biznis obrazovanja i unapređenje procesa rada“.

5. LITERATURA

- [1] Education for sustainable development. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, <https://en.unesco.org/themes/educationsustainable-development>.
- [2] Benn, S Angus-Leppan T., Edwards, M., Brown, P., White, S. *Changing Directions in Business Education Knowledge Sharing for Sustainability*, 2015.

- [3] Internet stranica <https://www.unprme.org/about/>
- [4] Raworth K, *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*, Random House, London, 2017.
- [5] Moratis, L., Melissen, F. *Bolstering responsible management education through the sustainable development goals: Three perspectives*, *Management Learning*, 53(2), 2022.
- [6] Howard-Grenville, J. *Grand Challenges, Covid-19 and the Future of Organizational Scholarship*, *Journal of Management Studies*, 2020.
- [7] Hart, T., Fox, C., Korstad, J., Nill, E. *Chapter 23 Sustainable MBAs: A phase model development of sustainability in MBA education*, *Handbook of Sustainability in Management Education*, 2017.
- [8] Jack A., *Social purpose: How business schools around the world measure up. Financial Times Special Report Responsible Business Education*, 2019.
- [9] Hogdal, C., Rasche, A., Schoeneborn D, et al *Exploring student perceptions of the hidden curriculum in responsible management education*. *Journal of Business Ethics*, 2019.
- [10] Welsh, M.A., and G.E. Dehler (2007), ‘Whither the MBA? Or the withering of MBAs? *Management Learning*, 38 (4), 405–423, 2007.
- [11] Igwe, P., Okolie, U., Nwokoro, C., *Towards a responsible entrepreneurship education and the future of the workforce*. *The International Journal of Management Education*, 19 (1), 2021.
- [12] Mohamed, E. (2014), ‘The future is green for business schools’, *Financial Times*, 2014.